

Мандрівки Гімалаями

Казки з Тибету, Бутану, Ладакху і Сіккіму

САФРАН

Мандрівки Гімалаями

Казки з Тибету, Бутану, Ладакху і Сіккіму

УДК 821(5)-343-93

М23

Мандрівки Гімалаями. Казки з Тибету, Бутану, Ладакху і Сіккіму.
[Пер. з чes. Тетяни Савченко]. — Київ: Сафран, 2019. — 156 с.: іл. — Електронне видання.
ISBN 978-617-8209-15-5

Які історії слухають діти на Даху світу, в Гімалаях, — там, де височіють гори Джомолунгма та Кайлаш? Про кого? Чи схожі ці історії на ті, які звали читати українські діти? Чи впізнають тутешні читачі знайомих героїв у тибетських незнайомцях? Наше ілюстроване видання відкриє читачам досі незнаний магічний світ далеких гір, у які багато хто мріє потрапити. Почніть свою мандрівку з казок — і вам точно пощастить, як щастить їхнім героям.

Видавництво дякує тибетологу Огневій Олені Дмитрівні за надані консультації під час перекладу та редактування.

© Усі права застережено. Жодну частину цього видання не можна відтворювати, зберігати в пошуковій системі або передавати в будь-якій формі та будь-якими засобами (електронними, механічними, фотокопіювальними чи іншими) без попереднього письмового дозволу власників авторських прав.

Originally published in 2012 under the title “Himálajské pohádky. Vyprávění z Tibetu, Bhútánu, Ladaku a Sikkimu” by Nakladatelství Verzone, Prague

- © Miroslav Pošta, text, 2012
- © Lenka Jasanská, illustrations, 2012
- © A. Loutsenko, font Magic Bold, 1998
- © Тетяна Савченко, переклад з чesької, 2019
- © ТОВ “Сафран — ЛТД”, видання українською мовою, 2019

ISBN [чes.] 978-80-904546-9-9

Мандрівки Гімалаями

Казки з Тибету, Бутану, Ладакху і Сіккіму
Текст Мірослава Пошти, ілюстрації Ленки Ясанської

Передмова

Густим коричневим кольором на фізичній мапі позначене серце Азії, найвищі гори світу — Гімалаї, Снігові гори. Хребти з семи- і восьмитисячними вершинами розділяють Індію й Китай.

Тибет, або тибетською Бог, із VII століття був незалежним королівством. З 1950 року це Тибетський автономний район у складі Китаю. Адміністративний центр Лхаса (тиб. «земля богів») раніше був столицею. Високі гори надійно захищали тутешніх мешканців. Із зовнішнім світом і між собою вони спілкувались, долаючи перевали.

На західних схилах Гімалаїв лежать Бутан, Ладакх і Сіккім. Ці частини тибетського культурного світу нині входять до складу різних держав. Тибетці живуть у всіх трьох регіонах.

Тибетською мовою Бутан зветься Друк'юл чи Бруг'юл — «країна драконів». Тут навіть прислів'я відповідне є: які люди, такі й дракони. Бутан — незалежне буддійське королівство зі столицею Тхімпху, єдина країна світу, де існує Міністерство щастя. Тутешня скарбниця наповнюється за рахунок філателістів: бутанські марки серед колекціонерів дуже популярні.

Високогірний Ладакх колись був самостійним князівством, а тепер входить до індійського штату Джамму і Кашмір. У перекладі з тибетської його назва означає «відкритий перевал». Колись Ладакх був осередком торговельних шляхів. На північ, до оазисів Яркенда й Хотана, вів Великий шовковий шлях. На захід дорога вела до Кашміру й Афганістану. На схід — до Лхаси. Незалежне князівство Сіккім 1975 року стало індійським штатом. На заході воно межує з Непалом, на півночі та сході з Тибетом, на південному сході з Бутаном, на півдні — зі штатом Західна Бенгалія. Столиця Сіккіму — місто Гангток. Більшість населення сповідує індуїзм, майже третина — послідовники тибетського напрямку буддизму, є віряни, які сповідують християнство. Із сусідами — Тибетом, Бутаном та Непалом — Сіккім з'єднують вісім гірських перевалів.

Як люди колись дізнавалися про інші світи, народи, їхню культуру, мову? Інколи цьому сприяла війна. Переможці на урочистих церемоніях демон-

стрували полонених і коштовності. Часом у пригоді ставала торгівля. Купці подорожували світами й привозили товари, що давали уявлення про далекі незнайомі народи. Італійський купець Марко Поло в «Книзі про розмаїті світи» описав середньовічні Іран, Індію, Китай, Монголію й Тибет. Ще можна було вивчати звіти католицьких і протестантських місіонерів, які докладали чималих зусиль до вивчення культури чужих країн. Саме протестанти, зокрема так звані Моравські брати з Чехії, одними з перших відкрили європейцям унікальний світ гімалайських народів.

Можливо, згадуючи про попередників-місіонерів, Мірослав Пошта, автор першого чеського видання переказу гімалайських казок, і підготував свою збірку. Казки про тварин (найдавніші в світі), чарівні (героїко-фантастичні) та соціально-побутові казки є у всіх народів світу, в тому числі й у мешканців Гімалаїв. Їхній герой майже завжди здобуває перемогу над ворогами й нечистою силою, добро долає зло, любов перемагає усі перешкоди. Допомагають йому доброзичливі боги й духи, тварини, чарівні предмети, сонце й місяць, рослини тощо.

Казки мандрують. Високі гори чи пустелі не стають їм на заваді. Це й підтверджує збірка «Мандрівки Гімалаями». Той, хто прочитає казку «Про короля з осячними вухами», відразу пригадає давньогрецький міф про царя Мігаса чи українську казку «Правди не сховаєш» із Чернігівщини. Сіккімська казка «Про кажана, який не хотів платити данину», індійська «Чому кажани не з'являються вдень» та наддніпрянська «Пихатий кажан» пояснюють, чому кажани з'являються вночі, — проте причини всюди свої.

Бутанська гитина з казки «Дівчина і братик Місяць» побачить на Місяці обриси дівчини, яка доїть корову, а китайська чи японська — кролика, який готує напій безсмертя чи пече коржики. Брехунам віри ніде нема — ані в тибетській казці «Про пастуха й лиса», ані у вірменській «Пастух-брехун», ані в українській «Вовчок-товчок». До своїх лисиць котяться й англійський Джонні-пончик, і німецький Пухкенький Млинець, і український Колобок. А гімалайський лисиці не зустрів — і докотився до України.

Олена Огнева

Зорі над монастирем

Ніч опустилася на монастир. Здалеку він майже зливався з небом, бо келії, що тулилися до скелі, мов орлині гнізда, світилися допізна і їх заледве можна було відрізнити від зірок.

Ченці у своїх хатинках читали вечірні молитви, дехто вже лаштувався до сну. Раптом темним провулком між Білим храмом і переднім рядом келій щось промайнуло. А за мить — знову, вже з іншого боку.

Хто б сумнівався! То малі послушники збігаються до Лопсанґа ялцена, старшого хлопця родом із поближньої долини, який змалку пам'ятає всі бабусині казки й жартівливі оповідки.

Однак шибеники в червоних одежах не можуть бігати до Лопсанґа на казки, коли їм заманеться. Дорога до нього веде якраз повз будиночок ґебкьо, який наглядає за дисципліною й порядком. Від його пильного ока годі сховатися!

Якби суворий ґебкьо прознав, що малі ченці після молитви слухають бабині побрехеньки, — не минути б їм кари. Подейкували, колись давно він наказав одному винуватцеві спуститися розхитаними дерев'яними сходами до річки, що протікала в ярку за монастирем, і принести повне відро води.

Тому збиралися хлопчачки здебільшого, лиш коли ґебкьо не було вдома: поки він вряди-годи ходив перевігати родичів у далекому селі або ж мав справи в місті.

Власне, сьогодні так і сталося. ґебкьо мусив завітати до кравця по нове вбрання, бо вже надходила зима. Чекали його аж наступного дня, тож послушники домовилися після молитви зустрітися в Лопсанґа.

Коли всі дісталися до його домівки, кожен отримав горнятко чаю і молодий чернець почав свою оповідь...

Як золото перетворилося на пісок

В одному селі жили два сусіди, Ньіма та Єше. Зібрався якось Ньіма до Лхаси. Мандрувати туди — багато місяців. Аби не ризикувати, попросив він Єше наглянути за мішечком золота, заробленого важкою працею, і той пообіцяв, що пильнуватиме золото як зіницю ока, тому сусіда може спокійно рушати в дорогу.

Ньіма вирушив у мандри, а Єше, у якого не було ні гроша за душею, подумав собі: «Вернеться він іще не скоро. Позичу-но трошки золота, потім назад покладу. А як навіть не покладу, однаково не помітить». Узяв раз, узяв другий — от уже й грошей добряче поменшало. Коли мішечок спорожнів, наповнив його Єше піском.

Невдовзі Ньіма повернувся й відразу зайшов по своє золото.

— Сусідонько, лишень уяви, яке нас спіткало нещастя! Перетворилося твоє золото на пісок! — вигукнув Єше і промовисто висипав пісок із мішечка на стіл.

— Буває ж таке! — вдавано здивувався Ньіма. Нічого не сказав, хоча й зрозумів, звідки вітер віє.

Минуло кілька місяців, і тепер уже Єше знадобилося вирушити в дорогу. А позаяк він мав сина, про якого не було кому погбати, — попросив Ньіму, щоб той пустив хлопчика до себе пожити.

— Чом би й ні! Заради сусіди чого лиш не зробиш, — відповів Ньіма.

Щойно Єше поїхав, він купив мавпочку, назвав іменем сусідського малого й вимуштрував її прибігати, коли покличуть, та приносити гостям чай.

Повернувшись через кілька місяців, Єше зразу пішов по сина. Ньіма гукнув хлопчика, але замість нього прискакала мавпа і принесла горнятко чаю.

— Сусідонько, лишень уяви, яке нас спіткало нещастя! — вигукнув Ньіма. — Перетворився твій син на мавпу.

— Відколи це люди перетворюватись на звірів почали? — обурився Єше.

— Хтозна, мабуть, відколи золото почало перетворюватися на пісок, — розсудливо мовив Ньіма.

Зрозумів тоді Єше: лиш тоді він сина свого отримає, коли поверне Ньімі його золото.

З Тибету

Дядечко Тонпа та осяче масло

Якось володар королівства, де жив знаний жартівник дядечко Тонпа, виявив, що державні комори та сховища майже спорожніли, і запровадив масляний податок. Усі мали принести королю по два г'ями масла. Розсердила ця звістка бідних селян, але що вдієш: королівський наказ є королівський наказ. Тільки Тонпа, в якого за душею порожньо було ще частіше, ніж у решти бідноти, заявив, що миритися з ним не стане. Наступного дня узяв він із собою служку та й вирушив до королівського палацу, на терасах якого володар саме ловив г'ав. Став у всіх на виду — і давай хлопчика лупцювати, примовляючи:

— Ах ти ж ледащо таке, тільки й знаєш, що байдики бити! Як ти міг пустити ося до ослиці й дозволити йому випити все молоко? Як ми тепер королю заплачимо масляний податок? Ну й дам же я тобі, ледацюго! Побачив це король і звелів привести жартівника.

— Хіба так можна? Великому — малого та слабкого бити? Що він тобі зробив?

— Та ж то ледацюга, найясніший пане. Кажеш йому, кажеш пильнувати, аби осята не випили всього молока, — бо з чого тоді для вас масло збивати? — а він г'ав ловить!

— Ти хочеш сказати, що посилаєш мені осяче масло?

— Атож, милостивий пане, — де ж мені взяти масло яка, коли останній мій як умер торік у люті морози?

Доти спокійний король вибухнув гнівом:

— Оце-то зухвальство! Посилати володареві осяче масло! Хіба не чув, що від осячого масла дурнішають?

Схопив палицю — і ну лупцювати дядечка Тонпу куди влучить!

— Хіба так можна? Великому — малого та слабкого бити? — безборонно захищався той. Король побуряковів, але розмахувати палицею припинив: мусив визнати, що підданий каже правду.

— Кари тобі, однак, не минути. Відрізати осяче масло від якого зумієш?

— Звичайно, пане!

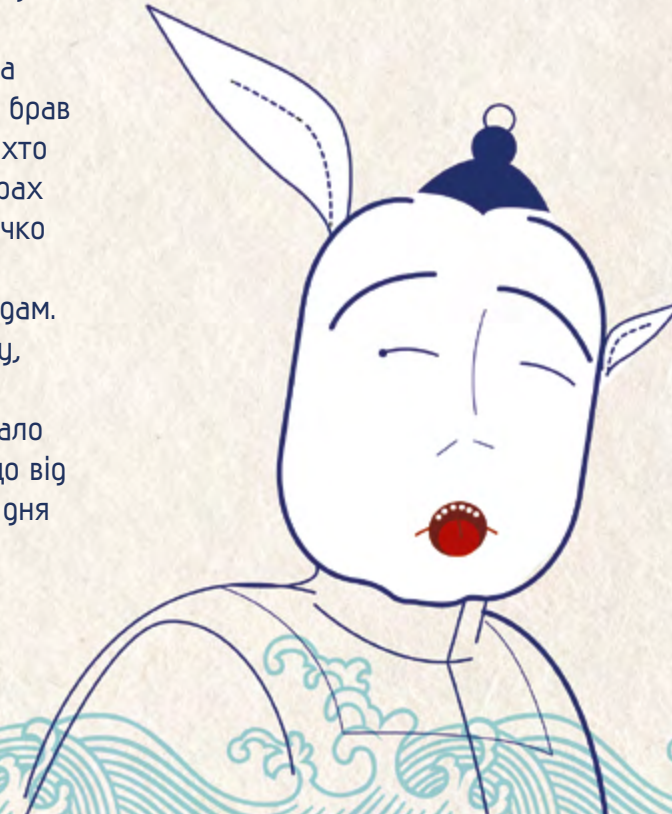
— Отож така буде твоя кара: сам вибереш із моїх сховищ усе осяче масло, знесеш у селище й викинеш у річку. Похилив голову Тонпа, похнюпився, — але насправді саме цього й хотів.

Знову і знову наповнював він вігра й носив у селище. От тільки масло брав найкраще, від яків, бо осячого ніхто зроду-віку не збивав, тож у коморах його й не було ані грудочки: дядечко все вигадав.

У селищі хитрун роздав масло сусідам. Ті аж за животи хапалися від сміху, слухаючи, як надурили короля.

А що ж король? Побачивши, як мало масла йому лишилося, вирішив, що від податку жодної користі, й того ж дня оголосив, що скасовує його.

З Тибету

Про кажана, який не хотів платити данину

У давні-предавні часи жив собі кажан. Прилетів якось до нього король усього птаства й зажадав, щоб кажан платив данину, як решта підданих. Але той у відповідь лиш вишкірився:

— Чого це я маю платити саме тобі? Хіба в мене є дзьоб та пір'я? Придивись-но гарненько, то й побачиш, що я підданий мишачого короля. Іди збирай десятину у своїх!

Довелося пташиному королю повертатися ні з чим.

Така зухвала відповідь неабияк його розлютила, тож назавтра він усе переповів королю мишей. Мишачий король вислухав пташиного, вігразу подався до кажана й зажадав, щоб той заплатив данину.

— Подивись-но на мене. Хіба не бачиш: у мене є крила, тож я підданий пташиного короля.

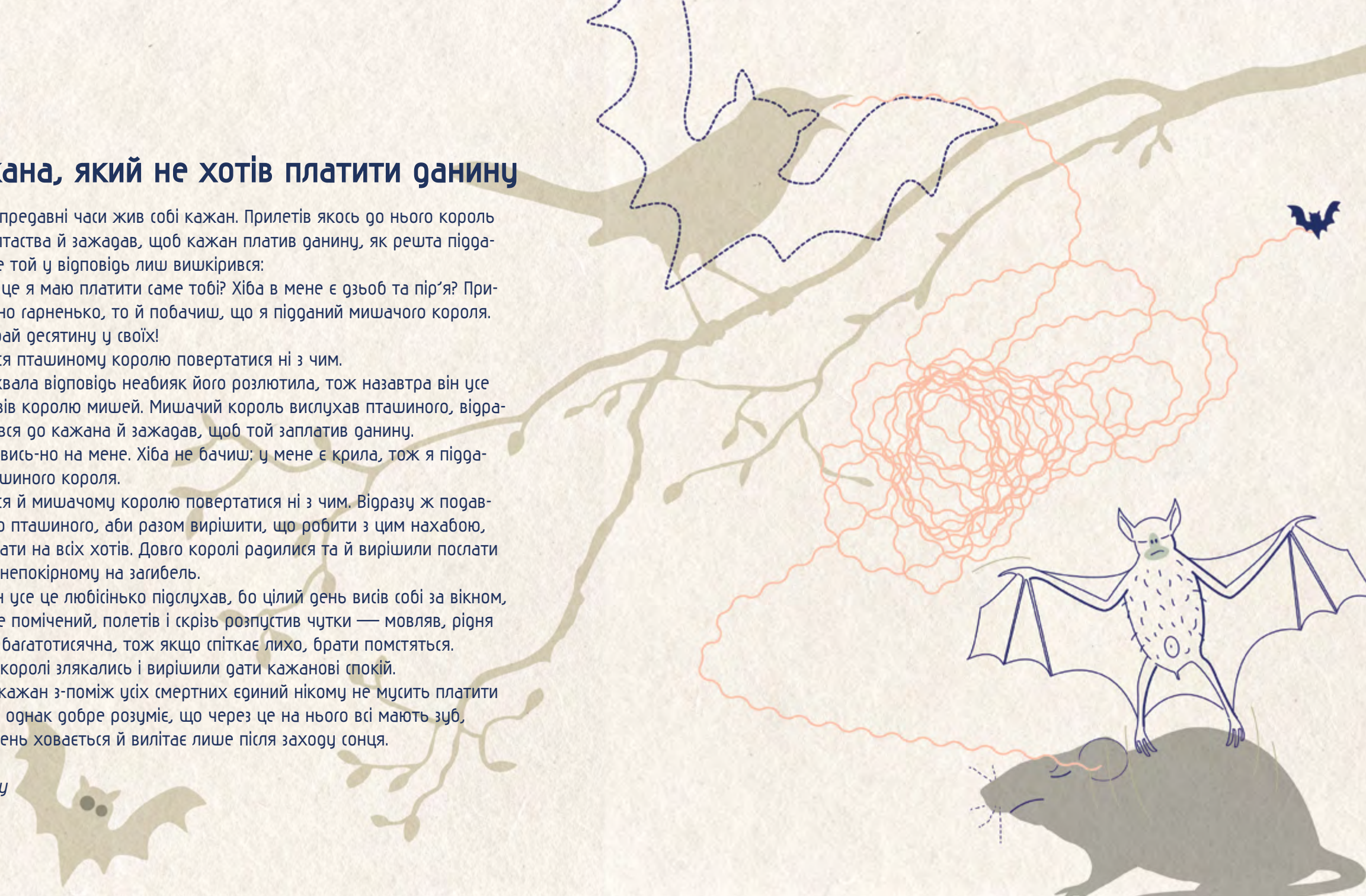
Довелося й мишачому королю повертатися ні з чим. Вігразу ж подався він до пташиного, аби разом вирішити, що робити з цим нахабою, який чхати на всіх хотів. Довго королі радилися та й вирішили послати військо непокірному на загибель.

А кажан усе це любісінько підслухав, бо цілий день висів собі за вікном, ніким не помічений, полетів і скрізь розпустив чутки — мовляв, рідня в нього багатотисячна, тож якщо спіткає лихо, брати помстяться.

Обидва королі злякались і вирішили дати кажанові спокій.

Відтоді кажан з-поміж усіх смертних єдиний нікому не мусить платити данину, однак добре розуміє, що через це на нього всі мають зуб, тому вдень ховається й вилітає лише після заходу сонця.

Із Сіккіму

Як дядечко Тонпа влаштував бенкет на всю околицю

В одному невеличкому королівстві на самому вершечку світу жив король, та такий, що скупішого годі й шукати. Дарма що в криниці води було хоч залийся — людям він її прискіпливо відміряв і вимагав плати. Одного ранку, коли селяни стояли з відрами перед криницею, чекаючи своєї черги, дядечкові Тонпі увірвався терпець.

— Б'юсь об заклад — я зумію зробити так, що король воду роздаватиме задарма та ще й влаштує розкішний бенкет на всю околицю!

— Може, ще й яків моїх навчиш літати? — глузливо спитала сусідка. Усі довкола за животи схопились від реготу, а дядечко лиш посміхнувся лукаво у відповідь.

Здійснювати свій план він почав того ж дня. Дочекався, коли король вийде на верхню терасу палацу, і підійшов до криниці. На той час нікого з сусідів уже не було поблизу: всі працювали в полі.

Помітивши, що король дивиться в його бік, дядечко Тонпа став удавати, ніби сперечається з тим, хто сидить на гні: розмахував руками й репетував як навіжений. Звелів володар привести дивака нагору, в палац.

— Що це ти там витворяєш, бовдуре?

— Пане, не повірите! Нага, зміїний король вашої криниці, заповзявся мені доводити, ніби скупішого за вас світ не бачив. А я заперечував: мовляв, ви людям воду й задарма давали б, якби могли. А він не вірить! Каже, вода й так скрізь задарма тече, а всі інші монархи раз на рік влаштовують пишний п'ятиденний бенкет на ціле королівство. Каже, що лиш тоді повірите у вашу доброту й превелику чуйність, коли припините брати гроші за воду і влаштуєте тижневий бенкет. Отоді до вас ніхто не дорівняється.

— А мені що за те буде? — розізлився король.

— Нага припинить розпускати ганебні чутки. А ще він переказував, що коли влаштуєте бенкет, половину витрат візьме на себе та ще й розхвалить вас перед своїми побратимами на цілий Тибет. На такі умови король пристав. Скасував плату за воду й доручив слугам спорядити бенкет на всю околицю. Наварили величезні казани їжі, напекли гори ласощів. І їлося, і пилося, і співалося, і танцювалося на тому

бенкеті. Дядечкові Тонпі найбільше припав до смаку чанг, тибетське пиво зі зброженого ячменю, того року особливо смачне. Усі охоче з ним випивали, адже йому вдалась неабияка витівка! Коли через тижень бенкет закінчився, король послав Тонпу до зміїного короля: нехай, мовляв, виконує свою обіцянку та відшкодовує витрати.

Знову володар спостерігав із верхньої тераси, як дядечко лаявся, розмахував руками й тупав ногами, ніби з кимось сварився.

— Королю, королю, лишень уявіть! — знесилено захекав Тонпа, коли вибів нагору. — Нага каже, що свого слова дотримав і частку вже вніс. Уся вода, яку використали для наїжків та напоїв, — від нього.

— От же шахрай! — процідив крізь зуби король, кинувся до криниці й схопив велику каменяку, щоб пожбурити її в зміїного короля.

— Не треба, пане, не робіть шкоди! Ви ж знаєте: якщо Нага розлютиться — переселиться деінде і всю воду з собою забере!

І король, замість кидати каменяку до криниці, жбурнув нею об землю. А дядечко Тонпа лиш лукаво посміхнувся, наперед смакуючи, як усім сусідам переповігатиме свою витівку.

З Тибету

Про гівчину, яка вийшла за змія

Було в одного бідняка три доньки. Дружина його померла, ще коли діти були малі, і він крутився як міг, щоби звести кінці з кінцями. Щодня ходив у поближні села добувати сякого-такого харчу, аби прогодувати сім'ю. Якось побачив бідняк апельсинове деревце, рясно всіяне соковитими плодами, яке стеріг велетенський змій. Поки змій спав, чоловік поти-хеньку заліз і обережно зірвав кілька плодів, та коли ховав їх за пазу-ху, один випав із рук — простісінько на змія.

— Хто це там на моєму дереві сидить? — спитав змій.

— Та то я, твоя приятелька, ворона, — відповів чоловік.

Змій заспокоївся й заснув. Чоловік продовжив збирати апельсини, але один знову випорснув з рук і впав.

— То це ти? Ну, тепер тобі не минеться! — засичав змій. Бідняк почав виправдовуватися й розповів, у якій халепі опинився.

— Якщо правду кажеш, віддай мені за дружину одну зі своїх дочок, — запропонував змій, — а як не віддаси, вжалю — тут тобі й смерть. Нічого не лишалося переляканому батькові, як пообіцяти, що віддасть дочку за змія. За це змій дозволив йому набрати апельсинів досхочу. З важким серцем повернувся бідняк додому, розповів дітям усе як було та й каже:

— Одній з вас доведеться врятувати мені життя.

Старша з середульшою подумали, що батькові клепка випала. Де таке бачено — за зміюку заміж іти? Що люди говоритимуть? Ліпше вже втекти з дому — вирішили вони та й подалися в далекі краї.

А наймолодша сказала:

— Не бійся, таточку. Я зроблю так, як хочеш. Аби зберегти тобі життя, піду я за змія.

Батькові камінь з душі скотився й потекли по щоках сльози. Щойно дочка це сказала, перетворився змій на юного вродливого королевича. Молодята побрались і щасливо жили у великому палаці. А як дійшла та звістка до старших сестер, гірко пошкодували вони про свою втечу. Та тільки пізно було.

З Бутану

Про бідного юнака та жадібного короля

В одному селі в Країні гримучого дракона жив собі бідний юнак. Було в нього невеличке поле, та не було чим те поле засіяти. Скільки не просив у багатих сусідів, щоб дали йому трохи пшениці, — щоразу повертався ні з чим.

Одного разу він знову прийшов до сусідів, котрі саме жали, і аж замилювався, як у них робота в руках горить. Поки стояв, на голову впало зернятко — і заронило цікаву думку. Підійшов ближче — начебто перекинутися слівцем із жінцями — і в чуприні опинилося ще більше врожаю. Увечері юнак вертався додому сповнений сподівань.

Витрусив здобич і аж розсміявся на radoщах: зерна вийшла майже повна мірка. Тепер можна посіяти, а потім і жати — як сусіди.

Наступного дня виорав він поле і приготував усе для сіви. Сусіди знай пальцем крутили: ще скільки місяців ждати, а він уже оре. Та бідного юнака це не обходило. Сіятиме — і квіт, хто йому завадить?

На ранок прийшов подивитися на своє поле — і очам не повірив! Зерно проросло й зазеленіло. «Оце так швидкість!» — подумав юнак, і від щастя йому затріпотіло серце.

Пішов він додому, а коли пополудні вернувся, аж рота роззявив — поле вже красувалося недостигим збіжжям. Диво та й годі. Те, на що сусідам знадобилося три місяці, йому вдалося всього-на-всього за три дні! «Напевно, боги явили свою прихильність», — думав дорогою.

На третій день юнак знову прийшов на поле, зрозумів, що пшеницю якраз пора жати, й вирішив завтра за неї братися. Узав великого кошика, гострого серпа й рушив. Як же він сумував, побачивши, що врожаю лишилася ледве половина! Став думати, хто б це міг йому шкоди

наробити, і вирішив кривдника вистежити. Заховався за каменюкою і принишк. Невдовзі прилетів птах — і шупсь до зерна! Розлючений хлопець кинув кошика і птаха ним накрив. — Ти мій урожай з'їв, тепер за це заплатиш. Я тебе вб'ю! — Зглянься, змилуйся! Я тобі віддячу! — благав крилатий, але хлопець і слухати не хотів. — Ходімо до мене додому, я тобі дещо подарую, — запропонував птах. За кілька хвилин хлопець усе-таки не витримав благаць і пустив його. — Ти маєш крила, а я літати не вмію. Як я за тобою встигну? — спитав. Але птах перелітав з дерева на дерево й щоразу чекав, поки хлопець наздожене. Довго вони так мандрували, аж нарешті дісталися до пташиної домівки, що притулилася в розколіні скелі. — Дякую, що подарував мені життя. Поглянь, що в мене для тебе є. Ти, певно, скажеш, що це звичайнісінький горщик, — але він може дати тобі все, що проситимеш, — мовив птах, простягаючи хлопцеві стару порепану посудину. Хлопець подякував і пішов додому. В сказане вірилося не дуже, однак вирішив таки спробувати. — Дай мені поїсти! Дай мені м'яса! — вигукнув, і сталося диво: у горщику з'явилося м'ясо та інші наїдки. Хлопець зрадів, що зберіг птахові життя, адже тепер для нього минули часи тяжкої роботи.

День у день юнак частувався м'ясом та рисом і набирався сили. Не дивно, що всі довкола замислились: а з чого він, власне, живе? За роботою його ніхто не бачив, але їжі однаково має вдосталь. Дійшли балачки й до самого короля. Послав він своїх людей дізнатися правду. Ті досить швидко докопались до суті й усе розповіли. Страшенно жадібний король захотів заволодіти таким скарбом, і коли юнака не було вдома, горщик підмінили. Увечері зголоднілий і втомлений юнак попросив у горщика наїдків, — а той як був порожній, так і зостався. «Вичерпалась, напевно, вся чарівна сила. Ненадовго ж її вистачило», — міркував юнак, намагаючись заснути з порожнім шлунком. Наступного дня пішов до птаха скаржитися.

Птах сказав, що чарівна сила горщика невичерпальна, тож, напевно, хтось його просто підмінив.

— Але ти не журися. Візьми оцю козу. Якщо її підняти й потрусити, випаде все, чого забажаєш, — пояснив крилатий.

Юнак залюбки прийняв подарунок.

Дорогою додому він таки підняв козу й потрусив нею. Побажав собі нове вбрання, взуття, капелюха — і, звичайно ж, усе отримав. Утім, бурхлива радість тривала недовго: король і козу підмінив. Що поробиш, знову юнак пішов до птаха. Цього разу той дав грючка.

— Підними, прокажи: «Зама гачі тенгачхе!» — і отримаєш усе, що тобі треба, — радив на прощання.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.